

policies; restrained consumer demand; lower prices for foreign food and raw material markets. To protect the economy from external shocks NBU efforts directed at ensuring exchange rate flexibility and achieve monetary stability. In order to stabilize the currency market of Ukraine National Bank moved to a flexible exchange rate, setting it at the level of average market prices.

The analysis of the main indicators of banks financial stability showed that there is a deepening financial instability and reducing the financial stability of Ukrainian banking system. Some measures aimed to increase the effectiveness of monetary policy are suggested in the paper.

Key words: financial stability, monetary policy, inflation, devaluation, interest rate policy, bank liquidity.

Стаття надійшла 4 листопада 2015 р.

УДК 351.863(477)

М. В. Вінічук

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЇ ГАРАНТУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Визначено проблеми соціальної компоненти економічної безпеки України, здійснено аналіз основних індикаторів соціальної безпеки з метою гарантування стабільного і максимально ефективного функціонування фінансових, бюджетних, податкових, боргових, валютних, банківських, страхових, інвестиційних механізмів; підвищення рівня трудового, інтелектуального, матеріального, військового, енергетичного та технологічного потенціалу в майбутньому, а також запропоновано шляхи подолання в Україні соціально-економічної кризи.

Ключові слова: економічна безпека, соціальна безпека, соціальна політика, індикатори соціальної безпеки України.

Постановка проблеми. В умовах фінансової глобалізації та загострення питання інтеграції економіки України до світового економічного простору постає проблема збільшення обсягів державного фінансування соціальної сфери та раціонального використання фінансових ресурсів держави на соціальні цілі. В країні вже номінально визначені міжнародні стандарти соціальної допомоги, адресність соціальних допомог, гарантії прав громадян, проте досі відсутнє їх законодавче реглантування. За таких умов надзвичайно актуальна потреба в модернізації системи соціального забезпечення та відповідного державного регулювання, що вимагає перегляду механізму надання

соціальної допомоги та послуг населенню на засадах гарантування соціальної безпеки держави.

Стан дослідження. Проблема гарантування соціальної безпеки України у сучасній економічній літературі розглядається доволі вузько. Її дослідженню присвятили свої праці такі науковці, як Н. Болотіна, В. Бакуменко, З. Варналій, Т. Васильців, О. Власюк, В. Геєць, Я. Гончарук, А. Гриненко, Я. Жаліло, О. Ляш, Е. Лібанова, А. Мокій, Н. Наконечна, Є. Панченко, П. Пилипенко, І. Ревак, В. Сенчагов, Б. Сташків, А. Сухоруков, Р. Тринько, М. Флейчук, В. Франчук, Л. Яремко та ін. Проте досі не відображено концептуальні засади стратегії гарантування соціальної безпеки України та не розроблено методологічні засади формування системи соціальної безпеки з дотриманням положень концепції соціально орієнтованої економіки.

Мета статті – визначити проблеми гарантування соціальної безпеки держави в контексті забезпечення стабільності соціально-економічної системи України.

Виклад основних положень. Потужний негативний вплив неефективності політики економічних реформ і неадекватних ринковій ситуації антикризових політик призвів до загострення хронічної для вітчизняної економіки інституційної кризи та її поширення не лише на економічну, а й на політичну і соціальну площини, що призвело до втрати орієнтирів розвитку держави та порушення виконання нею основних функцій. Інституційна криза набула видимих форм блокування створення соціального капіталу та соціальної легітимності інститутів влади, спровокувала втрату балансу між соціальною, економічною та політичною сферою життя суспільства, зруйнувала основну платформу для якісного відновлення і зростання економіки та розвитку суспільства, негативно вплинула на динаміку індикаторів соціальної безпеки України.

Найперше здійснено вплив на рівень грошових доходів населення та на їх купівельну спроможність. У цьому контексті виявляється доцільним здійснити порівняльний аналіз між темпами зростання реальної та номінальної заробітної плати (рис. 1) та надати прогностичні оцінки окреслених показників до 2017 року. Темп росту номінальної заробітної плати із 2007 до 2012 року є значно вищим, ніж темп росту реальної зарплати, проте в умовах 2013 р. зростання реальної заробітної плати на 0,3% є вищим, ніж номінальної. Тобто спостерігаємо загальне підвищення розмірів номінальної заробітної плати населення, проте водночас відбувається зниження їх купівельної спроможності. Різниця між темпом росту номінальної і реальної зарплати становить: 17,2% у 2007 р.; 27,4% у 2008 р.; 14,7% у 2009 р.; 9,8% у 2010 р.; 8,9% у 2011 р.; 0,5% у 2012 р. та -0,3% у 2013 р.

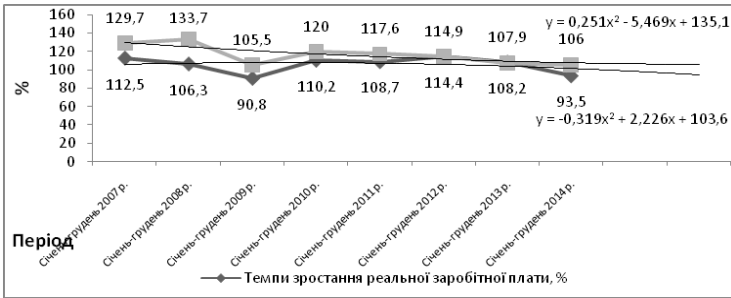

Рис. 1 Прогнозні оцінки темпу зростання номінальної та реальної зарплатної плати у 2007–2017 рр., %

Складено за: [1]

Це свідчить про значне зростання цін у 2007–2009 рр. і пов’язано зі світовою фінансовою кризою. В умовах 2014 р. темп зростання реальної зарплатної плати знизився до 93,5%, а номінальної – до 106,0%, що свідчить про зростання інфляції, зниження купівельної спроможності населення та його зубожіння. Одним із індикаторів соціальної безпеки є частка населення, чие добове споживання нижче за 5,05 (4,3) дол. США за ПКС і характеризує рівень бідності населення. Аналіз цього показника із 2000 до 2013 рр. (рис. 2, 3) дає можливість стверджувати про його позитивну динаміку.

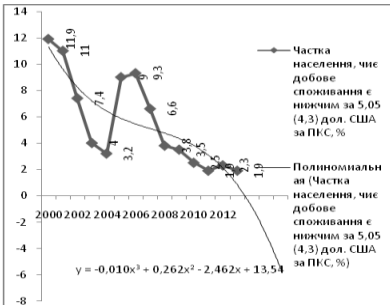

Рис. 2 Частка населення, чие добове споживання є нижчим за 5,05 (4,3) дол. США за ПКС, %

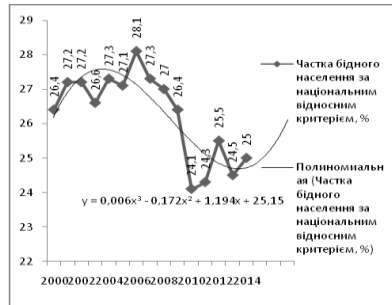

Рис. 3 Частка бідного населення за національним відносним критерієм, %

Складено за: [2]

Водночас аналіз рівня бідності та його прогностичні оцінки до 2017 р. дають підстави стверджувати, що частка бідного населення постійно зростає і зростатиме. Варто зазначити, що номінальна і реальна заробітна плата не змінюються в одному ж напрямі, а навпаки, номінальна може зростати, а реальна – знижуватись або залишатися незмінною. Інколи номінальна заробітна плата зростає меншими темпами, ніж знижуються ціни. У нашому випадку до 2012 р. темп росту номінальної заробітної плати є значно вищим, ніж темп росту реальної зарплати. Тобто спостерігаємо загальне підвищення розмірів номінальної заробітної плати населення, проте водночас відбувається зниження їх купівельної спроможності. Різниця між темпом росту номінальної і реальної зарплати становить: 17,2% у 2007 р.; 27,4% у 2008 р.; 14,7% у 2009 р.; 9,8% у 2010 р.; 8,9% у 2011 р.; 0,5% у 2012 р.; -0,3% у 2013 р. та 12,5% у 2014 р.

2013 р. і 2014 р. відбулося суттєве зниження темпу росту як номінальної, так і реальної заробітної плати. Це свідчить про значне зростання цін у 2007–2009 рр. і спричинено світовою фінансово-економічною кризою, зниженням купівельної спроможності населення, неналежним формуванням і виплатою соціальних стандартів. Крім того, показником, який безпосередньо впливає на рівень життя населення, є рівень інфляції (індекс споживчих цін), динаміка якого впродовж 2004–2014 років коливається в межах від 125,2% до 99,7%. Як бачимо, із 2004 р. до 2008 р. не спостерігається стійкої тенденції до зниження рівня інфляції (рис. 4), що свідчить про неоднозначну макроекономічну ситуацію в Україні.

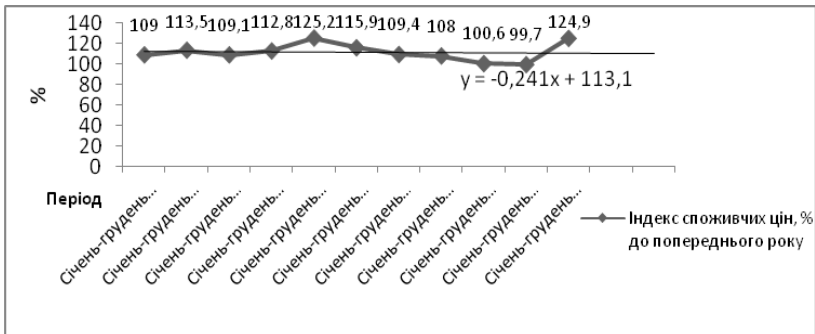

Рис. 4 Прогностичні оцінки індексу споживчих цін за 2004–2016 рр., % до попереднього року

Складено за: [1]

Проте, незважаючи на несприятливі показники економічної динаміки, рівень інфляції коливався навколо нульової позначки: у 2012 р. індекс інфляції різко зменшився на 7,4% за рік, а у 2013 р. – ще на 0,9%. 2014 р. відбулося різке зростання індексу споживчих цін до 124,9%. Водночас у 2014 році відбулося різке підвищення рівня інфляції на 25,2%, що підтверджує загострення проблеми зубожіння населення країни. Серед основних чинників, які стримували зростання індексу споживчих цін, можна назвати: 1) нижчий від потенційного сукупний попит; 2) зниження цін на сирі продукти харчування, що спричинено їх високим урожаєм і коливанням світових цін на продовольство; 3) зменшення вартості імпортних непродовольчих товарів на тлі зміцнення номінального ефективного обмінного курсу гривні; 4) імпорт дефляції з країн – основних торговельних партнерів України; 5) незначне подорожчання послуг житлово-комунального господарства; 6) зниження інфляційних очікувань. Своєю чергою, низькі темпи інфляції забезпечували зростання доходів населення в реальному вимірі, проте сформувалися певні чинники, які значно послабили вплив цінової стабільності на структуру споживчого попиту, орієнтованого переважно на імпортні товари довгострокового споживання, що перешкоджає поширенню стимулюючого впливу зростання реальних доходів населення на діяльність підприємств [3, с. 16].

Доцільно зазначити, що порогове значення такого показника становить не більше 10%. Як бачимо, впродовж 11 років у країні рівень інфляції наблизений до критичної межі, а у 2014 р. перевищив порогове значення на 14,9% і становить загрозу національним інтересам, що вимагає негайного вжиття відповідних заходів з боку держави. Належність відсутності інфляційної динаміки насамперед до ознак репресивності української економіки підтверджується збільшенням грошових агрегатів.

Таким чином, виявляється доцільним систематизувати основні соціальні показники за 2009–2015 рр. і подати їх у вигляді таблиці 1. Як бачимо, за аналізований період усі показники соціальної безпеки мають позитивну динаміку. Проте відчутних змін не відбулося. Населення не отримало покращення свого матеріального становища. Навпаки, сміливо можна стверджувати про істотне зниження їх купівельної спроможності та зниження рівня і якості життя суспільства та про небезпеку у соціальній сфері. Відповідно, низький рівень матеріального забезпечення населення провокує низьку якість раціону харчування, високу захворюваність і смертність, незадоволення широких верств соціуму загальноекономічною ситуацією і своїм матеріальним становищем, що доповнюється підвищенням рівня безробіття

й нелегальної зайнятості, погіршенням криміногенної ситуації, виникненням актів громадянської непокори. Основною проблемою державної політики за таких умов виступає справедливий розподіл доходів так, щоби мінімізувати негативний вплив на економічну ефективність, на забезпечення соціальної стабільності і зниження рівня бідності та безробіття.

Таблиця 1

Основні показники рівня життя населення, 2009–2015 рр.

№ з/п	Показники	Роки												
		2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015*	у 2010 р. порівняно з 2009 р.	у 2011 р. порівняно з 2010 р.	у 2012 р. порівняно з 2011 р.	у 2013 р. порівняно з 2012 р.	у 2014 р. порівняно з 2013 р.	у 2015 р. порівняно з 2014 р.
1	Індекс споживчих цін (у % до попереднього року)	115,9	109,4	108,0	100,6	99,7	124,9	139,3	-5,61	-1,28	-6,85	-0,90	25,28	11,53
2	Розмір середньомісячної зарплати в розрахунку на 1 штатного працівника, грн	1906	2239	2586	3026	3274	3480	3455**	117,47	115,50	17,02	8,20	6,29	-0,72
3	Мінімальна заробітна плата, грн	744	922	1004	1104	1183	1218	1378	123,9	108,8	9,96	7,16	2,96	13,14
4	Розмір мінімальної пенсії за віком	573	734	800	849	922	949	1011	128,10	108,99	6,13	8,60	2,93	6,59
5	Прожитковий мінімум (ПМ) в середньому на одну особу в місяць, грн, у тому числі:	701	875	953	1050	1142	1176	1253	124,82	108,91	10,18	8,76	2,98	6,55
6	ПМ для працездатних осіб, грн	744	922	1004	1104	1183	1218	1298	123,92	108,89	9,96	7,16	2,96	6,57
7	ПМ для осіб, які втратили працездатність, грн	573	734	800	849	922	949	1011	128,10	108,99	6,13	8,60	2,93	6,59

* Дані за січень-липень 2015 р.; ** дані за січень

Складено за: [4; 5; 6]

Згідно з офіційними даними Державної служби зайнятості [7] за I квартал 2015 р., на ринку праці України не спостерігалися позитивні тенденції щодо зростання зайнятості населення та скорочення безробіття. Загалом із 2001 р. до 2008 р. спостерігалось помітне зростання зайнятості населення з 55,4% до 58,7%. Позитивні тенденції щодо цього показника спостерігалися і у 2008 р. (59,3%), проте у 2009 р. під впливом світової фінансово-економічної кризи рівень зайнятості знизився на 1,6% і становив 57,7%. Чисельність зайнятого населення за I квартал 2015 р. зменшилася на 62,2 тис. осіб і становила 16,3 млн. осіб, рівень зайнятості знизився з 60,2% до 56,6% у 2014 р. та 56,0% у I кварталі 2015 р. (рис. 5), що пояснюється поступовим зменшенням чисельності населення країни, а відповідно і частки економічно активних громадян [8].

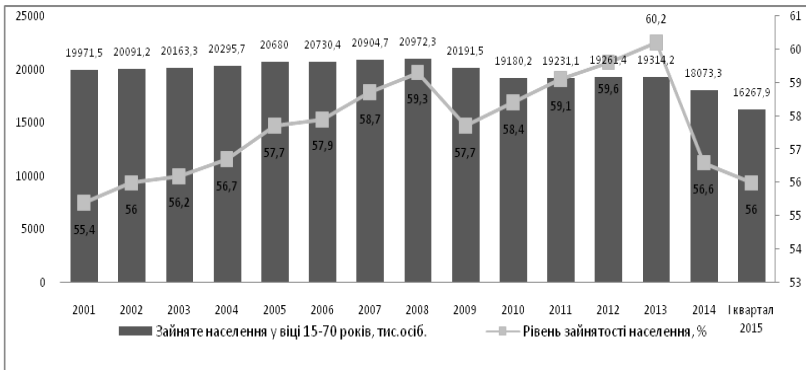

Рис. 5 Динаміка чисельності та рівня зайнятості населення України у 2001–2015 рр.

Складено за: [1; 9]

Результати дослідження стану та динаміки зайнятості в Україні свідчать про нестійку тенденцію щодо цього показника. З аналізу можна зробити висновок про те, що 2007 р. порівняно з 2001 р. рівень зайнятості збільшився на 3,3 п.п. Наслідки світової фінансової кризи позначилися щодо рівня зайнятості, відтак спостерігалось різке зниження значення окресленого показника до 57,7% у 2009 р. Із 2010 р. знову відбуваються позитивні зрушення і підвищення рівня зайнятості до 59,7% у 2012 р. та 60,2% у 2013 р., що майже дорівнює рівню 2008 р. (59,3%). Як бачимо, простежити стійку тенденцію до покращення або погіршення ситуації

на ринку праці неможливо. Зайнятість має циклічний і сезонний характер та залежить від низки суб'єктивних і об'єктивних чинників. В умовах 2014 р. та I кварталу 2015 р. рівень зайнятості різко знизився до 56,6% у 2014 р. та 56,0% у I кварталі 2015 р. У цьому контексті виявляється доцільним проведення групування регіонів України за показниками зайнятості за аналогічний період (табл. 2).

Таблиця 2

**Групування регіонів України за показниками
зайнятості населення у 2013 і 2014 рр.**

2013 рік			2014 рік		
область	номер кластера	евклідова відстань	область	номер кластера	евклідова відстань
Дніпропетровська	1	0,31	Дніпропетровська	1	0,40
Миколаївська		0,31	Харківська		1,60
Одеська		1,39	м. Київ		2,00
Харківська		0,01	Волинська	2	1,07
Херсонська		1,39	Донецька		0,37
Чернівецька		0,09	Ів.-Франківська		0,07
м. Київ		2,21	Кіровоградська		0,37
Вінницька	0,52	Луганська	1,83		
Донецька	0,58	Тернопільська	0,93		
Житомирська	0,62	Хмельницька	0,87		
Запорізька	2	1,18	Вінницька	3	0,21
Київська		0,58	Житомирська		0,41
Кіровоградська		0,68	Закарпатська		0,11
Луганська		0,22	Запорізька		1,69
Полтавська		0,02	Київська		0,39
Хмельницька		1,02	Львівська		1,21
Черкаська		0,62	Миколаївська		0,79
Волинська		0,39	Одеська		0,19
Закарпатська		0,51	Полтавська		0,81
Ів.-Франківська		0,99	Рівненська		0,69
Львівська	3	0,59	Сумська	0,09	
Рівненська		0,59	Херсонська	0,11	
Сумська		1,19	Черкаська	0,21	
Тернопільська		3,61	Чернівецька	1,01	
Чернігівська		0,39	Чернігівська	0,29	

Групування регіонів України за рівнем зайнятості (високий – 66,9–70,5%; середній – 64,1–66,3%; низький – 58,8–63,4%) у 2013 р. дозволяє стверджувати, що в Україні високий рівень зайнятості спостерігався у м. Києві, Чернівецькій, Херсонській, Харківській, Одеській, Миколаївській та Дніпропетровській областях, що можна пояснити їх приналежністю до промислово розвинутих регіонів і припортової зони. Найнижчий рівень зайнятості зафіксовано в Тернопільській (58,8%), Закарпатській (63,4%), Волинській (62,8%), Івано-Франківській, Рівненській, Львівській, Сумській та Чернігівській областях, що пояснюється приналежністю цих регіонів до прикордонних територій та високим рівнем зовнішньої міграції у них (можливістю населення отримувати заробіток у сусідніх країнах). В умовах 2014 р. ситуація дещо змінилася і рівень зайнятості різко знизився, однак найвищим він залишався у м. Києві, Харківській та Дніпропетровській областях. Найнижчий рівень зайнятості спостерігався у Луганській (52,0%), Тернопільській (52,9%), Івано-Франківській (53,9%), Хмельницькій (54,7%), Кіровоградській та Донецькій (54,2%) областях.

Проблема зайнятості населення потребує ретельного вивчення і постійного контролю, оскільки зростання рівня зайнятості супроводжується зменшенням рівня безробіття (рис. 6), який сьогодні є вельми високим і загрожує державі підвищенням рівня бідності та провокує низку негативних соціально-економічних процесів. Зважаючи на те, що безробіття спричиняє надзвичайно великі соціально-економічні втрати, в кожній країні докладаються значні зусилля для його мінімізації, проте в жодній із них не вдається ліквідувати це явище повністю.

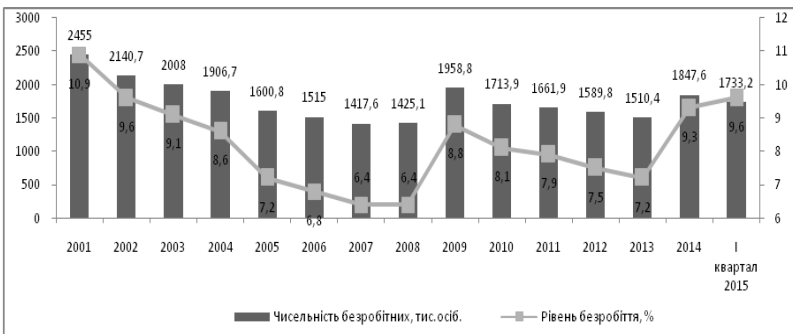

Рис. 6 Динаміка чисельності безробітних і рівня безробіття (за методологією МОП) населення України у 2001–2015 рр.

Складено за: [1; 9]

Як бачимо, чисельність безробітних у середньому до 2014 р. зменшилася і становила 1,8 млн. осіб. Попри це, рівень безробіття населення віком 15–70 років, визначений за методологією МОП, підвищився до 9,3% економічно активного населення у 2014 р. За підсумками I кварталу 2015 року, чисельність безробітних зменшилася на 114,4 тис. осіб порівняно з 2014 роком і становила 1733,2 тис. осіб. Водночас підвищився рівень безробіття з 9,3% у 2014 р. до 9,6% у 2015 р.

Цю проблему подолати дуже важко, а під впливом дестабілюючих факторів – неможливо. Стає очевидним, що високорозвинуті країни для досягнення сталого розвитку і забезпечення достатнього рівня безпеки у соціальній сфері доволі часто в економічній політиці акцентують на забезпеченні верховенства права та державного управління шляхом соціальної згуртованості, ефективності ринку праці та споживчого ринку, підвищення продуктивності праці та захисту працівників і безробітних та на зміцненні соціальної безпеки України. Водночас спостерігається зростання дефіциту бюджету з 2006 р. (рис. 7), що засвідчує значну боргову залежність від позичальників.

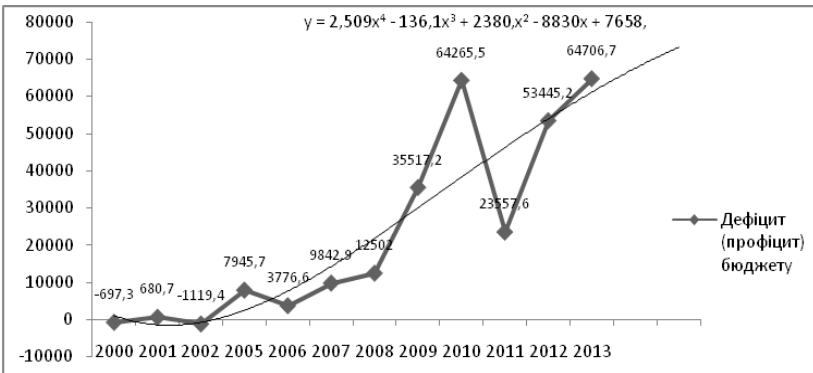

Рис. 7 Прогнозні оцінки рівня дефіциту державного бюджету України у 2000–2015 рр.

Складено за: [1]

Варто зазначити, що останніми роками профіцит бюджету був лише у 2000 р. (-697,3 млн. грн) та у 2002 р. (-1119,4 млн. грн). 2011 р. у зв'язку із випуском щодо спеціального фонду Державного бюджету України облігацій внутрішньої державної позики для погашення заборгованості минулих років дефіцит бюджету зменшився на 36,66%

з 64265,5 млн. грн до 23557,6 млн. грн. Проте вже у 2012 р. видатки перевищили доходи до державного бюджету на 53445,2 млн. грн. Аналогічна тенденція спостерігалася і у 2013 році. Згідно з прогностичними оцінками на 2014–2015 рр., дефіцит бюджету продовжуватиме зростати.

З огляду на це, можна вважати, що розвиток підприємництва є одним із основних чинників економічного зростання, створює нові робочі місця, наповнює державний бюджет, накопичує людський капітал, який, своєю чергою, потребує постійного інвестування. Інвестиції в людський капітал є головним ресурсом середнього класу, бо виступають чинником соціально орієнтованого економічного зростання, сприяють підвищенню рівня життя населення та формуванню нової моделі споживання відповідно до потреб представників середнього класу – стандарту добробуту. За цим стандартом передбачаються придбання якісних товарів тривалого користування, житла, поліпшення житлових умов, можливість підвищення власного освітнього рівня чи якісної освіти дітей, охорони здоров'я, відпочинку [10], наявність у домогосподарств окремих товарів тривалого користування.

Проте глибока криза національної економічної моделі зумовила критичний рівень соціально-економічних проблем, що, своєю чергою, виявило недієздатність соціальної політики держави. Соціальна політика повинна стати інструментом виконання державою соціальної функції та шляхом здійснення управлінського впливу на різні сфери суспільного життя. Реалізація соціальної політики триває у формі соціального захисту населення як комплексу організаційних, правових, економічних заходів, які вживаються державою та спрямовані на забезпечення гідного рівня та якості життя, добробуту кожного члена суспільства та на розвиток особистості.

Процес формування концепції соціальної політики на засадах гарантування соціальної безпеки держави повинен орієнтуватися на підвищення рівня та якості життя населення, на створення належних умов для формування середнього класу та подолання бідності, протидію різкому розшаруванню суспільства за майновим та соціальним становищем, підвищення соціальних гарантій і стандартів, формування солідарної соціальної структури суспільства та потребує розробки низки заходів правового, економічного та інституційного характеру. Треба акцентувати на тому, що соціальна безпека – це певний стан суспільства та основних сфер його життєдіяльності, за якого забезпечуються встановлені державою соціальні нормативи рівня і якості життя людини та суспільства, гарантується його захист від зовнішніх та внутрішніх ризиків і загроз, належні умови для фізичного і психічного розвитку.

Забезпечення належного рівня життя населення у соціально орієнтованому демократичному суспільстві зазвичай покладається на державу, яка за допомогою фіскальної та монетарної політики впливає на характер змін, що відбуваються.

Проте в умовах надзвичайно жорсткої економічної кризи не вирішеною залишається проблема мобілізації державою до бюджету коштів для виконання функцій і зобов'язань.

Основними причинами цього є: 1) безперервний процес втрати одних джерел фінансових надходжень до бюджету і пошук інших; 2) неефективна політика стабілізації національної грошової одиниці та залежність політики Національного банку від урядових колізій; 3) низька фінансова й управлінська дисципліна; 4) тінізація економіки; 5) неефективність здійснення окремих видів видатків, марнотратство, факти розкрадання державних коштів; 6) маніпулювання у сфері грошово-кредитних відносин політичними групами [11], що розбалансирує сукупний попит і пропозицію та сприяє розвитку макроекономічної нерівноваги. За досягнення стратегічних соціальних цілей економічна система потребує власної рівноваги і внутрішньої сталості, які досягаються тоді, коли обмежені ресурси використовуються повністю і ефективно, а їх розподіл за сферами і галузями економіки відповідає досягненню як стратегічних, так і тактичних соціально-економічних цілей країни [12].

Недієздатна соціальна політика призвела до надмірного рівня напруженості в суспільстві, посилення соціального розшарування, наростання суспільного роздратування попри постійне збільшення бюджетних видатків на соціальні потреби та періодичну реалізацію додаткових соціальних ініціатив. Водночас зниження купівельної спроможності населення, їх доходів та звуження можливостей отримання неофіційних тіньових доходів вимагають радикальних змін у суспільстві через формування дієвої соціальної політики з урахуванням процесу глобалізації в сучасному світі, цільового характеру системи соціального захисту, цілеспрямованих дій щодо розширеного відтворення людського капіталу, урахування інтересів працездатного населення, орієнтацією системи соціальної підтримки переважно на пряму підтримку соціально вразливих груп населення та послаблення ваги оподаткування на доходи від праці та поточне споживання.

Безумовним є те, що консолідація фінансових ресурсів на соціальні цілі здійснюється на певних етапах формування та реалізації соціальної політики (рис. 8) та повинна враховувати надходження від ренти і споживання предметів розкоші, що нині не спостерігається і законодавчо не регламентовано. Попри те, визначаються її основні

напрями: культурна, житлова, сімейна, пенсійна, молодіжна та жіноча, соціальна політика у сфері освіти, охорони здоров'я, зайнятості і соціально-трудоових відносин.

Рис. 8 Етапи формування та реалізації соціальної політики держави

Джерело: авторська розробка

В основу процесу формування та реалізації соціальної політики повинен бути закладений механізм забезпечення рівності доступу до бюджетних благ і стимулів та система дій протидії корупції, перегляд механізмів регуляторної політики із гарантуванням свободи підприємництва та конкурентності ринків. Практична реалізація прав регіонів на саморозвиток розширить можливості розвитку власного потенціалу та дозволить розбудувати локальну інфраструктуру життєдіяльності. Одним із ключових моментів розроблення соціальної політики повинен стати дієвий механізм залучення фінансових ресурсів на соціальні

цілі. Консолідація коштів повинна здійснюватися шляхом оптимізації та підвищення фіскальної ефективності податкових пільг суб'єктам господарювання з метою виведення їх діяльності із тіні та заохочення до реалізації легальної діяльності й сплати податків із доходів, отриманих у неформальному секторі економіки. З цією метою доцільно докорінно переформувати міжбюджетні стосунки на засадах підвищення фінансової автономії місцевих бюджетів і раціоналізувати й упорядкувати систему соціальних видатків на основі реформування соціальної сфери й посилення цільового характеру системи пільг, субсидій і соціальних виплат. Мобілізації коштів для забезпечення соціального захисту населення та з метою збільшення соціальних стандартів у країні можна досягнути посиленням соціальної справедливості податкової системи шляхом підвищення порогу для отримання податкової соціальної пільги та вдосконаленням методики розрахунку прожиткового мінімуму. Додаткові фінансові ресурси на соціальні цілі можна акумулювати запровадженням зниженої ставки ПДВ на товари першої необхідності (соціальні товари) та запровадженням зниженої ставки податку на доходи фізичних осіб, не вищі за прожитковий мінімум, посиленням контролю за достовірністю та повнотою декларування доходів громадян із запровадженням непрямих методів визначення доходів і встановленням для окремих категорій громадян зобов'язання декларувати поряд із доходами їх видатки. Це дозволить легалізувати тінювий капітал.

Розвиток країни має бути спрямований на створення належного рівня та високої якості життя у демократичній соціальній державі, що є важливою передумовою консолідації суспільства та економічного розвитку. Водночас в умовах сповільнення соціально-економічного розвитку та значних кризових ризиків загальний пріоритет соціальної політики має бути зміщений у бік раціоналізації бюджетних витрат із одночасним підвищенням соціальної відповідальності суспільства [3, с. 112].

З метою визначення проблем консолідації фінансових ресурсів держави для підвищення соціальних стандартів і зміцнення соціальної безпеки України доцільно здійснення постійного аналізу та моніторингу видатків Зведеного бюджету України на соціальні потреби та на соціально-культурні заходи. Іншим методом залучення фінансових ресурсів може стати зниження навантаження соціальних витрат на бюджет завдяки залученню приватних інвестицій, переходу на адресну підтримку нужденних. В умовах жорсткої економії бюджетних коштів має бути здійснено перехід від патерналізму в соціальній сфері до злагодженого та добросовісного партнерства між державою, бізнесом і громадянами в усіх аспектах соціальної допомоги. Оскільки наявна

модель субсидування фактично стримує ініціативу суб'єктів господарювання, водночас посилює відповідальність держави за ефективність функціонування галузі, що лише підвищує політичний тиск на рішення органів влади. Подальше зволікання з реформуванням системи субсидування матиме зростаючий негативний вплив на соціально-економічну ситуацію в країні.

Подолання такої кризової соціально-економічної ситуації бачимо у реалізації стратегії європейської інтеграції України, вирішенні збройного конфлікту на Сході держави, налагодженні партнерських взаємовідносин із сусідніми державами, об'єктивному визначенні потенційних загроз і ризиків для національної економіки і безпеки держави та способів їх мінімізації. Необхідним виявляється збалансування фіскального навантаження та своєчасне виконання державою покладених на неї функцій: забезпечення належної сплати податків, послідовна детінізація економіки, зниження соціальної нерівності, забезпечення якісного середовища життя населення, запровадження цільового характеру і прозорості витрачання бюджетних коштів із установленим ефективним контрольно-звітним інструментарієм.

Відповідні реакції монетарної влади повинні бути спрямовані на стабілізацію валютного курсу та протидію інфляційним ризикам. Наближення України до економічних і соціальних стандартів розвинутих країн потребує формування соціально справедливого суспільства, забезпечення гідних умов життя для соціально вразливих верств населення та підвищення ефективності роботи системи захисту прав людини.

Висновки. Отже, нами доведено, що серед основних проблем гарантування соціальної безпеки є: 1) домінування політичного запиту над об'єктивною оцінкою фінансових ресурсів держави; 2) репресивна структура податкової системи та волонтаристське адміністрування податків; 3) соціальна несправедливість податкової системи; 4) відсутність ефективної системи контролю за витрачанням бюджетних коштів і зловживання у сфері державних закупівель; 5) зниження ролі парламенту в бюджетному процесі та поширення ручного управління процесом розподілу бюджетних коштів; 6) фінансова слабкість місцевих і регіональних бюджетів унаслідок високого рівня бюджетної централізації. Як наслідок, сформувалися надмірно оптимістичні плани щодо бюджетних видатків, зокрема популістське збільшення соціальних видатків зумовило нарощення державного боргу та зростання обсягу податкових коштів із підприємницького сектора, сприяло тінізації економічних процесів, відсутності контролю законодавчої влади за ефективністю і законністю витрачання бюджетних коштів, а високий рівень фіскального перерозподілу виконав роль компенсатора витрат від нереформованості сфер бюджетних видатків і «корупційного податку».

Звуження можливостей фінансування бюджету за тривалої економічної стагнації спричинило ефективну неефективність й соціальну несправедливість під час розподілу бюджетних коштів. Обґрунтовано, що за таких умов необхідне створення національних і регіональних структур, відповідальних за стратегічне прогнозування освітньо-кваліфікаційних потреб ринку праці (так званих Соціальних агенцій), в компетенцію яких уходитиме: 1) раціоналізація (за участю представників бізнесу і державних установ) підготовки фахівців, згідно з потребами глобальної, національної та регіональних економік, на основі стратегічних прогнозів відповідно до цілей економічної політики на підставі соціально-демографічного аналізу й даних щодо регіонального розвитку; 2) розроблення системи прогнозів щодо потреби в робочій силі на основі аналізу міграційних процесів, установлення зв'язку між системою освіти та ринком праці; 3) вдосконалення функцій державного нагляду і контролю за дотриманням трудового законодавства, недопущення виникнення заборгованості із заробітної плати й соціальних виплат; 4) розроблення Стратегії усунення диспропорцій суспільного розподілу доходів, зниження рівня бідності й формування прогресивної соціальної структури суспільства.

Визначено низку проблем щодо створення системи соціальної підтримки сімей, молоді та дітей, основними з яких є: 1) недостатні обсяги будівництва соціального житла для молодих сімей з дітьми; 2) заборгованість з виплати державної допомоги після народження дитини; 3) відмова роботодавців у наданні щорічної додаткової відпустки батькам, які мають дітей віком до 18 років, котрі навчаються в іншій місцевості, для супроводження до місця навчання.

Отже, на сучасному етапі триває хронічне недофінансування соціальної сфери та виникає нагальна необхідність залучення додаткових фінансових ресурсів на соціальні цілі, що можна досягнути шляхом запровадження дієвої соціальної та стабілізаційної політики, а також сформувавши надійну платформу для виокремлення і розвитку середнього класу в Україні, законодавчо регламентуючи це затвердженням стратегії соціальної безпеки України.

1. Офіційна веб-сторінка Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

2. Подолання бідності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ua.undp.org/>.

3. Системна криза в Україні: передумови, ризики, шляхи подолання: аналіт. доп. / Я. А. Жаліло, К. А. Кононенко, В. М. Яблонський [та ін.]; за заг. ред. Я. А. Жаліла. – К.: НІСД, 2014. – 132 с.

4. Демографічні чинники бідності: монографія / за ред. Е. М. Лібано-вої. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2009. – 184 с.
5. Про державний бюджет на 2010–2015 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
6. Про прожитковий мінімум: Закон України від 15.07.99 р. № 966-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
7. Офіційна веб-сторінка Державної служби зайнятості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua>.
8. Україна у цифрах у 2012 році: статистичний збірник / за ред. О. Г. Осауленка. – К., 2013. – 249 с.
9. Інформаційна записка Державної служби зайнятості про стан ринку праці та діаграми (картограми) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog/list>.
10. Лучко Т. І. Економічні основи формування середнього класу в країнах ринкової трансформації: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук / Т. І. Лучко. – Х.: Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, 2005. – 21 с.
11. Круш П. В. Гроші та кредит / П. В. Круш [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://b-ko.com/book_11.html.
12. Небава М. І. Макроекономічна рівновага в моделі сукупного попиту і сукупної пропозиції. Стабілізаційна політика / М. І. Небава [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://posibnyky.vntu.edu.ua/makro_ek/43.htm.

Виничук М. В. Концептуальные основы стратегии обеспечения социальной безопасности Украины

Определены проблемы социальной компоненты экономической безопасности Украины, осуществлено анализ основных индикаторов социальной безопасности с целью обеспечения стабильного и максимально эффективного функционирования финансовых, бюджетных, налоговых, долговых, валютных, банковских, страховых, инвестиционных механизмов; повышение уровня трудового, интеллектуального, материального, военного, энергетического и технологического потенциала в будущем, а также предложены пути выхода Украины из социально-экономического кризиса.

Ключевые слова: *экономическая безопасность, социальная безопасность, социальная политика, индикаторы социальной безопасности Украины.*

Vinichuk M. V. The conceptual framework of the strategy for guaranteeing social security in Ukraine

The problems of social components of economic security of Ukraine are defined in the article, the analysis of key indicators of social security to ensure the most stable and efficient functioning of financial, budget, tax, debt, currency, banking, insurance, investment mechanisms was completed; increasing the level of employment, intellectual, physical, military, energy and technological potential in the future, as well as suggested a way out of the socio-economic crisis in Ukraine.

Key words: *economic security, social security, social policy, social security indicators of Ukraine.*

Стаття надійшла 2 листопада 2015 р.